

ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

У статті досліджено механізм розвитку кризи суб'єкта господарювання, проведено аналіз закону прогресивної еволюції підсистем підприємства, а також сформульовано основні гіпотези його розвитку.

В статье исследован механизм развития кризиса субъекта хозяйствования, проведен анализ закона прогрессивной эволюции подсистем предприятия, а также сформулированы основные гипотезы его развития.

In article the mechanism of crisis entity are explored, law of progressive evolution of enterprise subsystems are analyzed, and also the basic hypothesis of its development are formulated.

Ключові слова: еволюційний менеджмент, механізм розвитку кризи, закон прогресивної еволюції підсистем підприємства, життєвий цикл розвитку підприємства, стійкість управління.

На сучасному етапі формування ринкових економічних відносин надзвичайно важливою є проблема виживання суб'єктів господарювання у швидкозмінному зовнішньому середовищі. Підприємство, незалежно від масштабів діяльності та форми власності, підпорядковується циклічним законам життєдіяльності. Можливість модифікуватись, переходити на вищі стадії розвитку або потрапляти у кризове становище вимагає від керівників підприємства зміни цілей, стратегій та способів їх реалізації. Врахування теоретичних та практичних процесів циклічності розвитку господарюючих суб'єктів дозволить топ-менеджерам прогнозувати тенденції їх розвитку та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Важливим та актуальним постає завдання управління життєвим циклом розвитку підприємства.

Теоретичні основи циклічної життєдіяльності підприємств досить широко представлені у дослідженнях вітчизняних і закордонних науковців, таких як Т.Базаров, І.Бланк, Л.Брагін, В.Василенко, А.Гапоненко, Т.Данько, В.Колот, Є.Коротков, О.Кузьмін, О.Мельник, С.Оборська, А.Панкрухін, С.Покропивний, Н.Родіонова, Т.Ткаченко, З.Шершньова, А.Юданов.

Сучасні концепції менеджменту визначають кризовий стан підприємства як можливі зміни у траєкторії еволюції системи. В еволюційному циклі підприємства під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів можливим є погіршення економічних і фінансових показників, що призводить до втрати фінансової стійкості та стійкості управління. У такому випадку мова йде про кризовий стан, спричинений неспроможністю підприємства адаптуватися до раптових змін зовнішнього середовища.

Якщо розглядати підприємство як відкриту динамічну систему, що здійснює перетворення входів системи (X) на виходи (Y) за допомогою алгоритму перетворення (R), слід зазначити, що ефективність (E) перетворення входів за незмінного правила перетворення (R) змінюється з часом. Це зумовлено еволюцією зовнішнього середовища. З часом наростає невідповідність правила перетворення R вимогам зовнішнього середовища, що відображається в

циклічній кризі суб'єкта господарювання.

Механізм розвитку як адаптаційних, так і циклічних криз має однакову природу. Розвиток кризових процесів починається з того моменту, коли підприємство вичерпує свої можливості компенсувати негативний вплив зовнішнього середовища. В економіці зазначена властивість вимірюється такими параметрами, як фінансова стійкість та стійкість управління. У теорії систем як аналогічний показник використовується поняття адаптивності системи. Стосовно промислового підприємства термін «адаптивність» буде означати наявність можливостей змін і подальшого розвитку за рахунок таких чинників:

- інтелектуального потенціалу підприємства (рівня кваліфікації та досвіду персоналу) (U);
- технологічного потенціалу підприємства (здатності змінювати технологію виробництва та продажу продукції) ($T = T_{production} + T_{sale}$);
- наявності вільних фінансових ресурсів (здатності впроваджувати додаткові витрати на рекламу, маркетинг, НДДКР, реінжиніринг, залученні консультантів, нових фахівців, тощо) (K).

У міру переходу від однієї фази життєвого циклу підприємства до іншої виникає дефіцит тієї чи іншої компоненти (U, T, K). При цьому найбільшу загрозу діяльності суб'єкта господарювання складають зміни зовнішнього середовища, що викликають додаткову потребу у дефіцитній компоненті.

При розгляді перших двох компонентів можемо зробити висновок про те, що їх доцільно відобразити як функції капіталу:

$$U = f(K)$$

$$T = f(K) = f_p(K) + f_s(K)$$

Отже, адаптивність підприємства може розглядатися як аналог фінансової стійкості. В результаті отримуємо наступну систему рівнянь:

$$\begin{cases} A = f(U, T, K) = F(K) \\ U = f(K) \\ T = f(K) \end{cases}$$

Викладене вище дає підстави стверджувати про те, що:

- механізм виникнення кризи – це взаємопов'язана послідовність економічних явищ, результатом яких є виникнення неплатоспроможності підприємства;
- розвиток кризи суб'єкта господарювання залежить від результатів його взаємодії із зовнішнім середовищем;
- криза підприємства є результатом невідповідності його внутрішнього середовища зовнішньому середовищу;
- невідповідність доходів підприємства його зобов'язанням провокує розвиток кризових процесів;
- кризові процеси мають різний масштаб та тривалість розвитку залежно

від темпу наростання неплатоспроможності;

- виникнення невідповідності внутрішнього середовища організації вимогам зовнішнього середовища відбувається або через раптові зміни у зовнішньому середовищі, або зумовлено циклічним характером еволюції зовнішнього середовища;

- адаптаційні кризи підприємства можуть виникати на кожному етапі його життєвого циклу внаслідок раптової зміни зовнішнього середовища;

- циклічні кризи виникають в результаті еволюції зовнішнього середовища і є невід'ємною частиною життєвого циклу організації;

- механізм розвитку як адаптаційних, так і циклічних криз має однакову природу;

- розвиток кризових процесів починається тоді, коли підприємство вичерпує свої можливості компенсувати негативний вплив зовнішнього середовища;

- в економіці зазначена властивість протидіяти негативним впливам зовнішнього середовища вимірюється показником фінансової стійкості.

Поглиблення нестабільності зовнішнього середовища змушує сучасне підприємство передбачати розвиток нових підходів та принципів управління організацією. Цим пояснюється поява нової парадигми управління – еволюційного менеджменту, в якому етапи життєвого циклу організації розглядаються як сходинки еволюції. Перехід від однієї сходинки до іншої здійснюється під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. При цьому відбувається трансформація структури управління організацією, внутрішніх інформаційних потоків та продукції, що виготовляється нею. Як основні механізми розвитку, виокремлюється можливість певного елемента підсистем підприємства, що призводить до погіршення показників його діяльності. Після досягнення граничного значення показників діяльності елемента необхідна його якісна зміна для подальшого успішного існування суб'єкта господарювання.

На основі зазначених вище тверджень основне завдання еволюційного менеджменту визначається як планомірне та цілеспрямоване прискорення еволюції підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності та стійкості до впливів зовнішнього середовища. На рис. 1 відображено основні шляхи еволюції елементів системи. Розглянемо докладніше основні положення закону прогресивної еволюції елементів (підсистем) підприємства.

Діяльність будь-якого підприємства визначається насамперед обраною місією, метою його діяльності та способами досягнення. Залежно від сформованих цілей та засобів їхнього досягнення система управління фірмою поділяється на низку підсистем (підсистеми виокремлюються за функціональною або іншою ознакою).

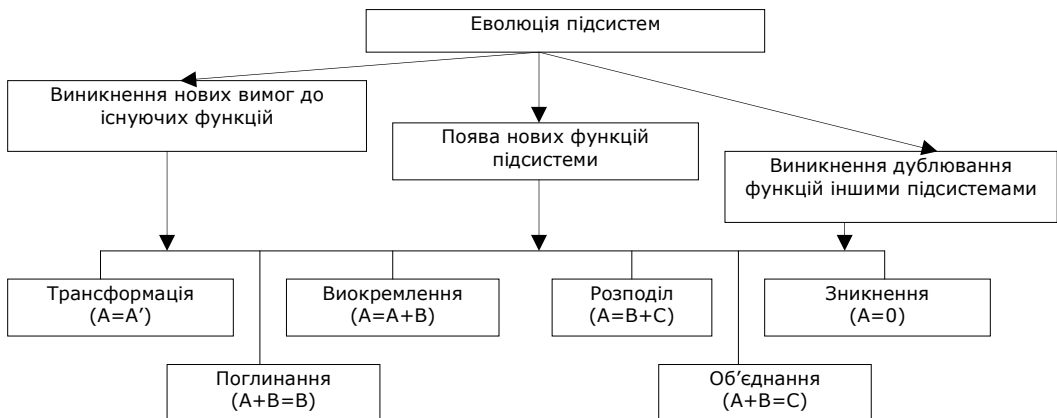

Рис. 1. Напрями еволюції підсистем підприємства

Для кожної підсистеми управління підприємством визначаються:

- мета функціонування;
- основоположні принципи дії;
- завдання, що вирішуються підсистемою (її функції);
- методи вирішення поставлених завдань;
- параметри, що характеризують ефективність вирішення завдань.

Еволюція підсистем підприємства відбувається при накопиченні якісних змін у внутрішньому середовищі або під впливом зовнішнього середовища і реалізується за наступними найбільш ймовірними напрямками вичерпання можливостей підсистем підприємства:

а) При незмінному принципі дій та передачі завдань, що вирішуються, та алгоритмів їх виконання покращуються параметри підсистеми (автоматизація, систематизація, уніфікація способів вирішення завдань) з метою наближення до глобального екстремуму за значеннями параметрів.

б) У випадку вичерпності можливостей циклу відбувається перехід до раціональнішого алгоритму рішення. Даний етап визначається як реформування підсистеми.

Цикли а) і б) повторюються з наближенням до глобального екстремуму по структурі для даного періоду дій. При цьому значення критеріїв розвитку, як правило, змінюються відповідно до функції наступного вигляду:

$$K = \frac{L}{(a + e^{be-\beta})},$$

де L , a , b , β – коефіцієнти, які визначаються за статистичними даними; t – час.

в) З плином часу спектр завдань, які вирішуються підсистемою, змінюється. Це потребує зміни структури підсистеми, написання алгоритмів вирішення нових завдань, встановлення нових показників діяльності підсистеми. У даному випадку має місце реорганізація (реструктуризація) підсистеми.

г) Після вичерпання можливостей а), б) і в) відбувається перехід до раціональнішого принципу дії підсистеми, після чого розвиток знову

відбувається за циклами а), б) та в).

Цикли а) – в) повторюються з наближенням до глобального екстремуму за принципом дії для багатьох відомих способів функціонування підсистеми. Після цього постає питання про доцільність існування підсистеми та її принципову зміну, що у менеджменті відповідає проведенню реінжинірингу бізнес-процесів.

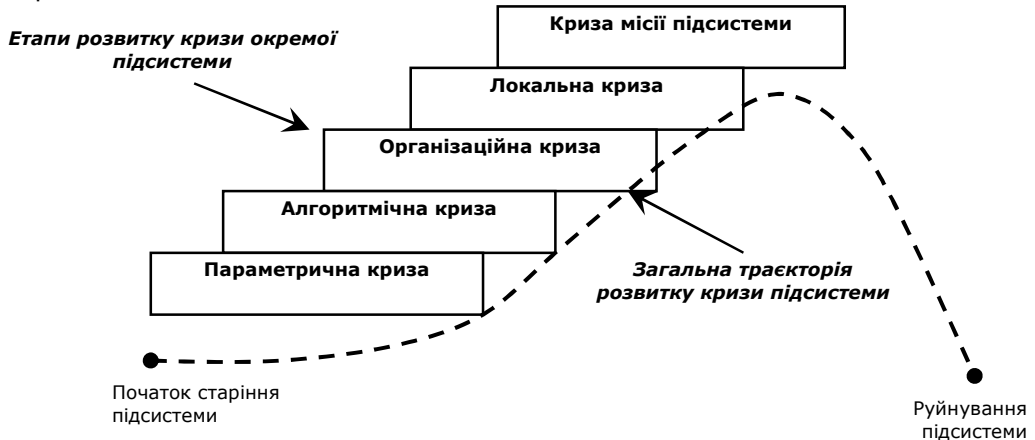

Рис. 2. Етапи життєвого циклу окремої підсистеми

При цьому у кожному випадку переходу від покоління до покоління згідно з приватними закономірностями відбуваються зміни структури, кореляційно пов'язані з характером невідповідності зовнішнього середовища у попередній підсистемі. Однак з усіх можливих змін структури підсистеми перш за все реалізується та, яка дає необхідне або суттєве усунення невідповідності при мінімальних інтелектуальних і виробничих витратах.

У випадку невиявлення або несвоєчасного виявлення невідповідностей у підсистемі починають розвиватися кризові процеси. Розвиток кризи підсистеми відбувається у протилежному напрямку розвитку підсистеми.

Таким чином, закон прогресивної еволюції у випадку кризи підсистеми підприємства полягає у наступному. У результаті змін у зовнішньому середовищі у підсистемі виникає процес наростання невідповідності: спочатку у параметрах, далі у способах вирішення завдань, згодом – у структурі завдань, що вирішуються. Описаний процес завершується розвитком кризи основного принципу дії підсистеми, в результаті чого постає питання про доцільність існування підсистеми.

Викладене вище дає підстави виокремити п'ять основних типів кризи окремої підсистеми:

- кризу параметричну;
- кризу алгоритмічну;
- кризу організаційну (структурну);
- кризу принципу діяльності (локальну кризу підсистеми);
- кризу доцільності існування підсистеми.

Розглянемо їх докладніше (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика видів кризи підсистем

Вид кризи	Ознаки, симптоми
Параметрична	Невідповідність показників якості виконання завдань вимогам зовнішнього оточення підсистеми
Алгоритмічна	Невідповідність способів вирішення завдань підсистеми: неефективні методи прийняття рішень, застаріла технологія виробництва, використання неефективних методів планування. Поява нових завдань, які потребують вирішення в даній підсистемі
Організаційна (структурна)	Невідповідність структури підсистеми зовнішнім вимогам: недостатня або надмірна кількість рівнів управління, низька гнучкість, низька оперативність підсистеми
Принципи діяльності (локальна криза підсистеми)	Невідповідність принципів діяльності підсистеми: відсутність делегування, численні погодження при прийнятті рішень, відсутність розподілу відповідальності по завданнях, неефективна організація праці
Доцільність існування підсистеми (криза місії підсистеми)	Інформація і результати, що передаються підсистемою на вищі рівні управління фірмою, стають необов'язковими або дублюються іншими підсистемами

Отже, з викладеного вище випливає низка гіпотез стосовно механізму розвитку кризи, а саме:

- діяльність підприємства підпорядковується закону прогресивної еволюції;
- кризи виникають як результат вичерпаних можливостей розвитку окремої підсистеми або підприємства в цілому (або як результат вичерпаних можливостей адаптації до змін зовнішнього середовища);
- кризи окремих підсистем або підприємства в цілому можемо розглядати як процес наростаючої невідповідності внутрішнього середовища вимогам зовнішнього оточення (зовнішньої кон'юнктури, ділового оточення підприємства, зовнішнього середовища);
- криза суб'єкта господарювання – це сукупність криз окремих його підсистем;
- масштаб кризових впливів визначається кількістю уражених кризовими процесами підсистем підприємства;
- темп розвитку кризи визначається глибиною ураження підсистем та динамічністю зовнішнього середовища;
- ключовим фактором життєздатності є збереження ринкового потенціалу підприємства.

Список використаних джерел:

1. Дайновський Ю.А. Фінансово-економічний аналіз життєвого циклу підприємства / Ю.А.Дайновський, С.В.Корягіна // Фінанси України. – 2003. - №10. – С.66-76.
2. Карпунь І.Н. Антикризові заходи на підприємстві: управління, стратегія, цілі та завдання / І.Н.Карпунь. - Монографія. - Львів, «Магнолія 2006», 2008. - 440 с.
3. Лукашова С.В. Життєвий цикл фірми: фактори і напрями впливу / С.В.Лукашова // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2001. - №416. – С.191-196.
4. Монастирський Г.Л. Теорія організації : навч. посіб. / Г.Л. Монастирський. - К.: Знання, 2008.-319 с.
5. Сучасні концепції менеджменту: навч. посібник / [за ред. д.е.н., проф. Л.І.Федулової]. – К.: ЦУЛ, 2007. – 536 с.